

KROWY MLECZNE

KODEKS DOBRYCH PRAKTYK

Krowy mleczne to jedne z najciężej pracujących organizmów na świecie. Dla wytworzenia jednego litra mleka krowa musi przepompować przez swój układ krwionośny 400 litrów krwi! Zgodnie z [Ustawą o Ochronie Zwierząt](#) „Zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę”. Prawo określa także minimalne warunki utrzymania bydła: wymiary stanowisk, warunki termiczne, oświetleniowe i inne (zobacz [Warunki utrzymania bydła w świetle obowiązujących przepisów](#)), jednak coraz częściej hodowcy wychodzą poza nie i zwracają uwagę na dobrostan swojego stada. To się po prostu opłaca. Okazuje się, że aby mieć dobre wyniki w hodowli, należy zwrócić uwagę na spokojne życie krów w stadzie.

Także w katechizmie Kościoła Katolickiego czytamy o życzliwości wobec zwierząt: „Zwierzęta są stworzeniami Bożymi. Bóg otacza je swoją opatrnościową troską. Przez samo swoje istnienie błogosławią Go i oddają Mu chwałę. Także ludzie są zobowiązani do życzliwości wobec nich (2416)”. Katechizm daje też wskazówkę co do właściwego traktowania zwierząt: „Sprzeczne z godnością ludzką jest niepotrzebne zadawanie cierpień zwierzętom lub ich zabijanie (2418)”. Dzikim przodkiem bydła domowego jest tur, którego oswojenie zaczęło się około 8000 lat temu. Najpierw udomowione zwierzęta stanowiły siłę roboczą i źródło mięsa, następnie zaczęto hodować je

dla mleka. Do dziś było hodowane jest dla ludzkich potrzeb i dla zysku, jednak eksploatując zwierzę do granicy wytrzymałości biologicznej, bez zwracania uwagi na jego ból i dyskomfort, przysparza się mu olbrzymich cierpień. Niestety, nie brakuje przykładów okrutnego, niehumanitarnego traktowania zwierząt gospodarskich, w tym także krów. Owszem, hodowla krów prowadzona jest dla zysku, jednak czy powinien być to zysk za wszelką cenę?

O krowach, a także innych zwierzętach gospodarskich wiemy już dość dużo. Przede wszystkim to zwierzęta stadne, lubiące towarzystwo innych krów, ciekawskie, potrzebujące hierarchii. Wiadomo, że podobnie jak ludzie, przeżywają emocje, stres, mogą czuć radość i cierpieć. Mogą na długi czas zapamiętać twarze ludzi, sytuacje. Są inteligentne – potrafią obsługiwać dźwignię, aby napić się wody, czy też korzystać z urządzeń karmiących, gdy czują głód.

Krowy są znane z tego, że potrafią zawiązywać przyjaźnie, które mogą przetrwać całe lata. Mniej więcej w latach 70. XX w. zauważono, że krowy na pastwisku się sortują. Sądzono, że chodzi o pokrewieństwo. Okazało się jednak, że wybierają towarzystwo krów, które znają i z którymi się zaprzyjaźniły. Te więzi są dla nich bardzo ważne i zwierzęta pielęgnują je, jeśli tylko mają po temu okazję. Jeśli odbieramy im możliwość przebywania z przyjaciółkami, siostrami, dziećmi, tak jak to ma miejsce w systemie przemysłowym, to można śmiało powiedzieć, że przyczyniamy się do ich wielkiego cierpienia. To, że krowa ryczy po odebraniu jej dziecka, to wyraz cierpienia – mówi prof. Wojciech Pisula z Instytutu Psychologii PAN.

Krowy inaczej niż ludzie postrzegają otoczenie. Dzięki oczom osadzonym po obu stronach głowy ich zasięg widzenia wynosi ok. 300 stopni (ludzki zasięg widzenia to ok. 200 stopni). Krowy skupiają wzrok na detalach, doskonale zauważają nawet drobne ruchy, zmiany w mimice twarzy ludzi, jednak niezbyt wyraźnie widzą przestrzeń tuż przed sobą. Bydło jest także wrażliwe na dźwięki, krzyki i zgrzyty, nie lubi hałasu o wysokiej częstotliwości.

Powyższe cechy charakteryzują krowy jako gatunek, jednak każdy hodowca zauważa różnice w temperamencie i zachowaniu swoich zwierząt. Jedne osobniki są spokojne, inne wyraźnie potrafią okazać niezadowolenie. Silniejsze krowy mogą zjadać więcej paszy, być agresywne wobec pozostałych. Dobry hodowca może pomóc ustabilizować stado, uregulować dostęp do paszy, wody, legowiska, zredukować napięcia i stres w stadzie, a tym samym podnosić jego dobrostan i opłacalność hodowli.

Właściwie co należy rozumieć pod pojęciem „dobrostan”? Jak wyjaśnia prof. Henryk Grodzki z Wydziału Nauk o Zwierzętach SGGW, dobrostan to dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne, harmonia organizmu z otaczającym go środowiskiem (<http://wszechnica.org.pl>). Dobrostan określany jest nie tylko w stosunku do zwierząt, ale także do ludzi. Zwierzęta zatem powinny być traktowane tak, jak my sami chcielibyśmy być traktowani.

Jest wiele mierników charakteryzujących dobrostan zwierząt. Jedną z najbardziej popularnych definicji, którą można odnieść także do krów, mówi o pięciu podstawowych warunkach wolności:

- 1) wolności od głodu i pragnienia,
- 2) wolności od dyskomfortu fizycznego i psychicznego,
- 3) wolności od bólu, urazów i chorób,
- 4) wolności od strachu w relacji z człowiekiem,
- 5) prawa do wyrażania normalnego zachowania.

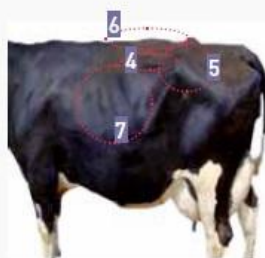
Poniżej zaproponowany zostanie kodeks dobrych praktyk, omawiający poszczególne „pięć wolności” dobrostanu krów mlecznych.

1. Wolności od głodu i pragnienia

Krowy to przeżuwacze posiadające trzy przedżołądki, z których największy to żwacz. Przewód pokarmowy, a szczególnie żwacz zasiedlony jest przez drobnoustroje, które poprzez fermentację rozkładają zjedzony przez krowy pokarm. Krowy przebywające całą dobę w naturalnym, swobodnym środowisku (czyli np. na pastwisku) przez większość czasu przeżuwają pokarm, wytwarzając przy tym ogromne ilości śliny (nawet do 200 litrów na dobę), która jest naturalnym buforem treści żwacza. Dlatego najlepiej jeśli krowy przez większość doby (20-22 godziny) mają swobodny dostęp do paszy i mogą ją spokojnie i równomiernie przeżuć.

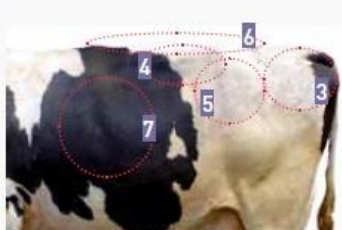
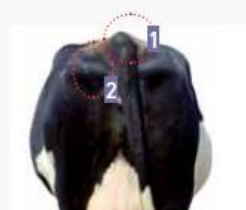
W stadzie krów, jak w każdym innym stadzie, istnieje hierarchia. Hodowcy wiedzą, że krowy silniejsze, stojące wyżej w hierarchii mogą zjadać więcej niż pozostałe. Warto zwrócić uwagę czy są w stadzie krowy, które odżywione są gorzej od innych, jedzą mniej czy są odpędzane od paszy. Dowiedziono, że krowy oczekujące na paszę, obserwujące inne jedzące krowy są w silnym stresie, jedzą łapczywie i mogą cierpieć na zaburzenia trawienia. Jednocześnie krowy jedzące najwięcej mogą popaść w otyłość. Krowa skrajnie wychudzona ma zapadnięte okolice nasady ogona, widoczne zagłębienie pomiędzy guzami kulszowymi a guzami biodrowymi:

Ocena = 1 Bardzo chuda

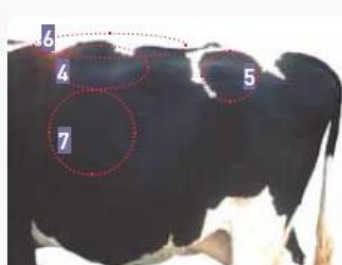
- 1 Nasada ogona – wyraźna
- 2 Okolice nasady ogona: widoczne zagłębienie
- 3 Część lędźwiowa: duże zagłębienie
- 4 Kręgi: widoczne wyrostki poprzeczne kręgów
- 5 Guzy biodrowe: wyraźne
- 6 Kręgosłup: wyraźny
- 7 Żebra: widoczne

Ocena = 2 Prawidłowa kondycja

- 1 Nasada ogona
- 2 Okolice nasady ogona
- 3 Część lędźwiowa
- 4 Kręgi
- 5 Guzy biodrowe
- 6 Kręgosłup
- 7 Żebra

Ocena = 3 Bardzo tłusta

- 1 Nasada ogona: widoczne złogi tłuszczu pod skórą
- 2 Okolice nasady ogona: wypłnione z wyraźną obecnością tkanki tłuszczowej
- 3 Część lędźwiowa: wypłniona pomiędzy kręgosłupem a guzami biodrowymi
- 4 Kręgi: niewidoczne wyrostki poprzeczne
- 5 Guzy biodrowe: widoczne pod skórą złogi tłuszczu
- 6 Kręgosłup: widoczne pod skórą złogi tłuszczu
- 7 Żebra: widoczne pod skórą złogi tłuszczu

Źródło: Program Dobrostan krów mlecznych. Praktyczny poradnik dla rolników. Danone

Krowy, oprócz tego, że nie powinny odczuwać głodu i pragnienia, powinny także otrzymywać zbilansowaną paszę, by mieć siłę do produkcji mleka. Nieco innego pokarmu wymagają młode

jałówki, innego krowy tuż po wycieleniu. Ważne jest, by pokarm był treściwy i bogaty w składniki mineralne i witaminy.

Od możliwości rolnika i jego gospodarstwa zależy system hodowli: czy krowy spędzają w lecie czas na łące, czy utrzymywane są w oborze na uwięzi. System hodowli przekłada się bezpośrednio na żywienie. Krowy naturalnie poszukują zróżnicowanego pokarmu, toteż wypas na łące daje im taką możliwość. Utrzymywanie na uwięzi (łańcuchu) jest coraz rzadziej spotykane, dowiedziono bowiem, że w tym systemie stado daje mniej mleka, jest mniej wydajne, częściej choruje. Popularność zyskują obory wolnostanowiskowe, z przestrzenią do swobodnego chodzenia i karmienie krów w systemie TMR (z ang. total mixed ration) ze stołu paszowego. TMR to podawanie krowom mieszanin pasz, które stanowią zbilansowany posiłek (więcej o TMR można przeczytać [tutaj](#)).

Najlepiej, by krowy miały całodobowy, „sprawiedliwy”, dostęp do paszy i czystej wody, by mogły spokojnie, równomiernie trawić. Dobry pokarm i spokojne trawienie minimalizuje ryzyko schorzeń metabolicznych, np. biegunek.

O czym warto pamiętać:

1. Zwierzętom należy zapewniać odpowiednie dawki paszy, uwzględniając ich stan i zapotrzebowanie. Warto wprowadzić system, który nie będzie powodował konkurencji o pożywienie i wodę.
2. Siano, kiszonki i inne własne plony przeznaczone do karmienia krów należy przechowywać w dobrych warunkach, unikać ich zagrzybienia, zanieczyszczenia.
3. Krowy powinny mieć łatwy i nieograniczony dostęp do czystej wody, szczególnie w okresie upałów.
4. Zmiany rodzaju pokarmu należy wprowadzać stopniowo, nawet przez dwa tygodnie. Gwałtowna zmiana pokarmu może spowodować problemy jelitowe.
5. Najlepiej, jeśli przez większość doby krowy mają dostęp do pożywienia

2. Wolności od dyskomfortu fizycznego i psychicznego

Długotrwały stres u zwierząt, niewygodna czy panujące w oborze zimno to strata dla hodowcy. Nie ma wątpliwości, że zwierzęta, które cierpią nie są wydajne, chorują, dają mniej mleka. W Polsce ze względu na klimat zwierzęta większość roku spędzają w oborach. Jak wspomniano, coraz częściej odchodzi się od łańcuchów na rzecz obór wolnostanowiskowych, wyposażonych w automatyczne kurtyny, w których krowy mają więcej swobody i widok na okolicę. Zwierzęta przebywające w oborze wolnostanowiskowej, oprócz miejsca do wygodnego leżenia muszą mieć również miejsce do swobodnego chodzenia, przechodzenia, mijania i przejawiania normalnych form zachowania. Codzienny ruch wzmacnia kości, podnosi odporność, a dostęp do wybiegu na zewnątrz obory pomaga w syntezie witaminy D w organizmie.

Bardzo ważna jest liczebność stada. Krowy potrzebują życia w stadzie, ale ciasnota i nadmierne zagęszczenie powodować może konkurencję o paszę, dostęp do wody, legowisko. Krowy preferują przeżuwanie w trakcie leżenia. Większość bydła przeżuwa przez 10-17 cykli na dobę, gdzie długość każdego okresu przeżuwania wynosi od 0,5 do 1 godziny. Niewygodne, twarde lub zbyt małe legowiska mogą przyczyniać się do obniżenia aktywności przeżuwania, a to powodować będzie spadek produkcji mleka. Krowa czas między spożywaniem paszy a dojeniem powinna spędzić na leżeniu i przeżuwananiu. Jeśli krowa przeżuwa na stojąco, leży w przejściu zamiast na legowisku, to jest to sygnał, że w stadzie dochodzi do konfliktów i konkurencji.

Minimalne wymiary przestrzeni dla krów mlecznych o masie ciała powyżej 500 kg są następujące: w oborze uwięziowej – stanowiska – 1,65 x 1,10 m, w oborze wolnostanowiskowej:

- z wydzielonymi legowiskami – 2,10 x 1,10 m,
- bez wydzielonych legowisk na ściółce – 5,0 m².

Innym elementem obory, które może wywoływać stres i urazy są posadzki. Zbyt śliskie, nierówne mogą powodować poślizgnięcia i niechęć do ruchu.

O czym warto pamiętać:

1. Nadmierne zagęszczenie zwierząt w oborze powodować może napięcia i konflikty w stadzie. Krowy muszą mieć odpowiednią przestrzeń do leżenia, chodzenia i jedzenia. Każda krowa musi mieć swoje legowisko.
2. Krowa wiele godzin spędza na leżąc przeżuwając, zatem jej legowisko powinno być miękkie. Ściółkę należy zmieniać, a maty legowiskowe regularnie czyścić, by unikać przenikania zanieczyszczeń poprzez strzyki.
3. Dyskomfort może powodować zbyt niska/zbyt wysoka temperatura. Optymalna temperatura powietrza w otoczeniu dla krowy waha się od 8°C do 16°C. Dla europejskich ras bydła górna granica to 26°C. Powyżej tej temperatury krowy mogą doświadczać stresu cieplnego, który wraz ze wzrostem temperatury prowadzić może nawet do śmierci zwierzęcia. Przy zbyt wysokiej temperaturze można zastosować zraszacze lub wentylatory. Przy zbyt niskiej temperaturze trzeba zapewnić krowom więcej pożywienia. Optymalna wilgotność powietrza w oborze powinna wynosić 60-80%.
4. Krowy wypasane na pastwisku powinny mieć ochronę od słońca i deszczu. Upały w Polsce będą coraz częstsze i dotkliwsze, zatem postawienie wiaty czy zadbanie o drzewa na pastwisku będzie koniecznością.
5. Dyskomfort i pogorszenie zdrowia krów może powodować zanieczyszczenie powietrza w oborze. Należy upewnić się, że gazy z gnojowicy utrzymane są na niskim poziomie.
6. Bydło nerwowo reaguje na hałas i nie potrafi lokalizować źródła dźwięku. W przypadku nagłych, niespodziewanych i hałaśliwych odgłosów – reaguje nerwowo. To z kolei może przekładać się na zwiększenie wydzielania w organizmie adrenaliny (zwanej potocznie hormonem strachu) prowadząc w konsekwencji do wstrzymania wydzielania mleka. Już na etapie budowania obory należy zadbać o wytłumienie ścian lub źródło dokuczliwego hałasu (śrutowniki, agregaty) przenieść z dala od obory. Przeprowadzone eksperymenty dowodzą, że w oborach, w których zainstalowano głośniki ze spokojną, stonowaną muzyką, zachowanie zwierząt jest spokojniejsze.
7. Krowy lubią jasne pomieszczenia, ale jednocześnie światło nie może ich oślepić. Szybką i prostą metodą sprawdzenia, czy oświetlenie pomieszczenia inwentarskiego jest właściwe, jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy jestem w stanie czytać książkę w pomieszczeniu dla zwierząt?
8. Podłogi w pomieszczeniach inwentarskich powinny być bezpieczne – gładkie, ale nie śliskie, o twardej, równej i stabilnej powierzchni.
9. Stanowiska udojowe powinny umożliwiać szybkie oporządzenie zwierząt i ich uwolnienie.
10. Dyskomfort i stres mogą powodować owady, np. muchy czy gzy, które atakują krowy. Na rynku dostępnych jest wiele środków pomagających w walce z owadami uciążliwymi dla bydła.

3. Wolności od bólu, urazów i chorób.

Zwierzęta należy chronić przed zbędnym lub nieuzasadnionym bólem. Stado powinno być pod opieką lekarza weterynarza i wszelkie niepokojące objawy choroby czy urazy zwierząt powinny być z nim konsultowane.

Trzeba dbać o ogólną higienę oraz sprzęt używany przy dojeniu. Nierzadko chorobę do obory przynoszą pracownicy gospodarstwa, inseminatorzy czy handlarze bydłem, dlatego warto zadbać o maty dezynfekcyjne, środki do dezynfekcji, częste mycie rąk. Należy pamiętać o bacznej obserwacji nowo zakupionych zwierząt. Najlepiej jeśli nowe zwierzę w stadzie jest przebadane przez lekarza weterynarii.

Warto zwracać uwagę na pasożyty, w tym kleszcze, muchy, gzy, które szczególnie latem uprzykrzają życie krowom. Tradycyjnie jesienią, po powrocie krów z pastwiska do obory, dobrze jest je odrobaczyć.

Większe stado krów wymaga bardziej rozbudowanego planu utrzymania zdrowia: szczepień, profilaktyki, podziału na grupy zwierząt młodych czy zasuszanych.

O czym warto pamiętać:

1. We wszystkich sprawach związanych z zarządzaniem zdrowiem zwierząt należy zwracać się do lekarza weterynarii.
2. Mastitis, czyli zapalenie wymienia, to najczęstsze schorzenia u krów mlecznych, powodujące dokuczliwy ból, a nieleczone nawet śmierć. Tylko szybka interwencja może pomóc zwierzęciu wrócić do zdrowia.
3. Każdy hodowca zdaje sobie sprawę jak ważny jest regularny dój krów. Z punktu widzenia ekonomii i dobrostanu należy doić krowy 2-3 razy dziennie. Przepiętione, ciężkie wymiona powodują ból i trudności w chodzeniu.
4. Kulawizny i urazy narządu ruchu to także jedna z częstych przyczyn bólu u zwierząt. Należy spokojnie, bez pośpiechu i agresywnego poganiania kierować krowy na pastwisko czy do obory. Najlepiej unikać transportu krów, ponieważ większość zwierząt podczas załadunku doznaje urazów.
5. Stan racic należy często kontrolować; zabiegi korekcji racic należy przeprowadzać z odpowiednią częstotliwością i z pomocą fachową.
6. Dekornizacja i usuwanie zawiązków rogów u cielaków są bolesnymi praktykami. Najlepiej dehornizację przeprowadzać przy znieczuleniu miejscowym, a potem podawać zwierzęciu leki przeciwbólowe i przeciwzapalne.
7. Poród powoduje ból u wszystkich gatunków zwierząt, w tym także u krów. Bardziej bolesny i stresujący, a także urazowy może być poród u jałówek, szczególnie jeśli towarzyszy mu dystocja, czyli przedłużający się poród spowodowany np. dużym płodem. Warto zapewnić krowie oddzielne legowisko do porodu, ale takie by pozwalało na kontakt wzrokowy z innymi krowami. Co ciekawe, wylizywanie cielęcia z płynu owodniowego pomaga dojść krowie do zdrowia.
8. Zapewnianie dobrostanu zwierząt, zwłaszcza podczas doju, jest ogromnie istotne. Zdenerwowane zwierzęta nie chcą dawać mleka, co powoduje spadek produkcji. Należy zachować szczególną uwagę, jeśli dojem zajmuje się inna niż zwykle osoba –

zestresowane zwierzęta produkują mniej mleka, a czasem mogą także zachorować na mastitis.

9. Zasuszanie, które jest jednym z ważniejszych okresów w utrzymaniu krów mlecznych, często bywa lekceważone. Ma ono na celu regenerację gruczołów mlecznych jak i dostarczanie składników do rozwijającego się płodu. Zasuszanie może powodować ból i dyskomfort z powodu obrzęku wymienia. W tym okresie łatwiej także o zakażenia i zapalenia. Krowy zasuszane mogą mniej jeść i być agresywne, preferują leżenie. Warto zadbać by legowisko krowy zasuszanej było w tym czasie komfortowe i suche.
10. Babeszjoza, odkleszczowe zapalenie mózgu to choroby, które w coraz większym stopniu będą dotykać także krowy. Warto zaopatrzyć się w preparaty odstraszające kleszcze, a wczepione kleszcze jak najszybciej usuwać.

4. Wolności od strachu w relacji z człowiekiem

Czy krowy lubią ludzi? Dobrego hodowcę można poznać po jego relacjach ze zwierzętami - jeśli krowa nie boi się podejść do gospodarza i daje się głaskać to oznacza, że obecność człowieka nie jest dla niej stresująca.

Dobrostan bydła wymaga dobrego i przyjaznego traktowania zwierząt. W codziennych pracach ze stadem konieczna jest łagodność, konsekwencja i umiejętność przewidywania zachowań. Dobre traktowanie i przyzwyczajenie bydła do pozytywnych i bliskich kontaktów z człowiekiem ułatwia wykonywanie rutynowych czynności codziennej obsługi oraz zwiększa wydajność i produktywność zwierząt. Szczególnie istotne jest dobre traktowanie pierwiastek podczas pierwszych dojów.

O czym warto pamiętać:

1. Stres wywołują sytuacje nietypowe lub niezrozumiałe dla zwierząt. Gdy w poczekalni do hali udojowej stoi kilkadziesiąt krów, pogania się tę ostatnią. Pierwsza dalej stoi, natomiast ostatnie tłoczą się i denerwują, nie mogąc się przesunąć. Skutkiem jest stres, zwężenie naczyń krwionośnych, doprowadzających m.in. oksytocynę do wymienia, a w konsekwencji niewydojenie całego mleka z wymienia i wzrost zachorowań na zapalenie wymienia. Krowy tak jak ludzie, nie lubią, gdy się na nie krzyczy, popycha lub szturcha.
2. Osoby pracujące na co dzień ze zwierzętami powinny znać ich specyfikę i przewidywać ich zachowanie. Pracownicy gospodarstwa powinni zachowywać się łagodnie, ale zdecydowanie i stanowczo. Zwierzęta doskonale wyczuwają nastroje ludzi i się do nich adaptują: w obecności osób nerwowych stają się nerwowe i niepewne, w obecności osób spokojnych są spokojne i ufne.
3. Wchodząc rano do obory warto spokojnie i łagodnie pozdrowić krowy. W Wielkiej Brytanii zrobiono eksperyment, który wykazał, że krowy nazywane po imieniu dają średnio o ok.200 litrów mleka więcej rocznie, niż te traktowane bezosobowo.
4. Stwierdzono, że około 30% różnic w wydajności między różnymi obserwowanymi stadami krów mlecznych związane jest z poziomem strachu, jaki odczuwają zwierzęta w stosunku do ludzi. Wykazano również (w warunkach eksperymentalnych), że krowy traktowane łagodnie dawały rocznie o 600 kg mleka więcej niż krowy traktowane brutalnie.

6. Prawo do wyrażania normalnego zachowania

Ślady oswojania bydła odkryto już w kulturze środkowej Mezopotamii sprzed 8 tysięcy lat. Mleczne użytkowanie tych zwierząt nastąpiło znacznie później, m.in. w Grecji ok. 1 tysiąc lat p.n.e. Chociaż zachowanie współczesnych krów mlecznych jest znacznie „łagodniejsze”, niż setki lat temu, to nadal posiadają one silne instynkty. Dowiedziono, że nie mogąc realizować swoich typowych zachowań krowy przeżywają stres i cierpienie.

Znajomość i ocena zachowań daje informację, w jakiej kondycji jest stado i w jakim stopniu warunki bytowe w gospodarstwie przypominają naturalne środowisko zwierząt.

O czym warto pamiętać:

1. Najsilniej instynkt widoczny jest u krów-matek. Wycielona krowa pragnie wylizywać cielę (tym samym pobudza u niego krążenie krwi i wydalanie smółki), chce je chronić. Przebywanie krowy z cielęciem przez pierwsze kilkanaście godzin po porodzie ma pozytywny wpływ na oboje. Dla cielęcia kluczowe jest wypicie pierwszego pokarmu, czyli siary oraz karmienie tylko mlekiem matki przez przynajmniej 4 dni.
2. Kiedy odseparować cielę i krowę? Krowy przeżywają stres podczas rozłąki z cielęciem, ryczą i szukają go. Zabieranie krowom noworodka tuż po urodzeniu może spowodować, że krowa będzie dłużej dochodzić do zdrowia po porodzie, a cielę będzie rosnąć wolniej, wykazywać nienormalne zachowania w dorosłości (np. będzie ssać inne krowy). Ryzyko padnięcia cielęcia także jest wyższe. Badania grup cieląt oddzielonych od matek w 6 godzin, 1, 4 i 14 dni po urodzeniu wyraźnie wskazują, że istnieją wskazania zdrowotne do późniejszego oddzielenia. Ponadto cielęta oddzielone od matek po 14 dniach wykazywały się trzy razy lepszymi przyrostami dziennymi niż cielęta oddzielone już po 1 dniu od ocielenia.
3. W naturalnych warunkach odsadzanie cielęcia następuje w 6-8 miesiącu życia (tyle miesięcy ssą matkę cielęta w stadzie mięsny). W stadzie mlecznym cielęta odseparowane od matek najlepiej trzymać razem (po kilka sztuk), w kojcach ażurowych (tak by widziały inne krowy) i do 6-8 tygodnia życia pozwalać im na ssanie matki (np. raz dziennie).
4. Krowy porozumiewają się za pomocą sygnałów, np. poprzez zmianę pozycji, zmianę odległości, dźwięki, wzrok. Wpływa to na ich poczucie bezpieczeństwa i komfort psychiczny. Dlatego w oborach uwięziowych zwierzęta częściej bywają zestresowane i rozdrażnione. Utrzymujące się przez dłuższy czas ograniczenie swobody poruszania się prowadzi do wystąpienia stresu i cierpienia.
5. Krowy chętnie poddają się lizaniu, ocierają się o czochradła i inne elementy wyposażenia obory. W strukturze stada zwierzęta na tym samym poziomie w hierarchii liżą się wzajemnie chętniej niż z krowami o niższej lub wyższej „randze”. Zwierzęta chore w mniejszym stopniu mogą poddawać się rytuałom pielęgnacji.
6. Obserwowanie krów pomaga w ustaleniu, która z nich jest w rui. Obskakiwanie, rozdrażnienie, szukanie kontaktu z innymi krowami wskazuje na gotowość samicy do pokrycia.
7. Każde nietypowe zachowanie krów należy obserwować i dążyć do równowagi stada. Nietypowe zachowania to np. wzajemne ssanie krów i jałówek, które jest widoczne zarówno u zwierząt utrzymywanych w budynkach, jak i na pastwiskach. Takie zachowanie wskazuje na zbyt wczesne odstawienie cielęcia od matki.

Życie krowy kończy się w gospodarstwie lub ubojni. Krowa przeżyć może 20 lat, jednak w warunkach hodowlanych życie krów, szczególnie tych wysokowydajnych, kończy się po kilku latach. Jeśli ubój chorego lub odczuwającego ból zwierzęcia jest konieczny na terenie gospodarstwa, to należy skontaktować się z lekarzem weterynarii, który humanitarnie zabije zwierzę. Humanitarnie, to znaczy szybko i jak najmniej boleśnie, nie przysparzając krowie zbędnego strachu i cierpienia. Jeśli do uboju jest wykorzystywane urządzenie bolcowe, należy wybrać nabój o sile odpowiedniej dla danej klasy zwierzęcia i bezzwłocznie je wykrwawić.

Sprzedając zwierzę do ubojni bądź transportując je należy wiedzieć, że dla krowy będzie to stresujące wydarzenie. Oddzielenie krowy od stada i załadunek będzie wiązał się z jej strachem. Samo wejście po stromej rampie może być problematyczne (optymalny kąt nachylenia rampy w przypadku bydła wynosi 11°). Dobry hodowca, do którego krowa ma zaufanie, może pomóc spokojnie i bez pośpiechu wprowadzić zwierzę do pojazdu. Warto wiedzieć, że podczas transportu krowy wolą stać niż leżeć, zatem krowy, które nie mogą utrzymać się na nogach nie powinny być transportowane. Jeśli bydło zostanie pozbawione wody i paszy, to po upływie czternastu godzin zacznie podejmować gwałtowne próby ich zdobycia, dlatego trzeba zadbać o przystanki i podanie zwierzętom jedzenia. Warunki uboju zwierzęcia są już poza kontrolą hodowcy, ale może on wybierać zakłady, które w humanitarny sposób pozbawiają zwierzę życia.

Podsumowując: dobrostan krów przekłada się na dobrostan hodowcy. Dobry stan krów - i fizyczny i psychiczny - przekłada się na mleko, jogurty, sery, które spożywamy. Utrzymanie dobrostanu pozwala na unikanie leków i antybiotyków, dzięki czemu produkty odzwierzęce są zdrowsze dla ludzi.

Źródła:

1. <https://www.agropolska.pl/nowoczesnaobora/aktualnosc-nowoczesna-obora/wplyw-dobrostanu-krow-na-wydajnosc-i-sklad-mleka,14.html>
2. <https://danone.pl/Zrownowazone-Rolnictwo-Danone/Poznaj-ZRD/Biblioteka/Praktyczny-poradnik-dla-rolnikow-Dobrostan-krow-mlecznych2>
3. <http://www.portalhodowcy.pl/hodowca-bydla-archiwum/144-hodowca-bydla-11-2012/1430-dobrostan-bydla-mlecznego-w-praktyce>
4. <https://www.cenyrolnicze.pl/wiadomosci/rynki-rolne/bydlo/8317-czy-kleszcze-sa-zagrozeniem-dla-wypasanego-bydla>
5. <http://www.portalhodowcy.pl/hodowca-bydla-archiwum/153-hodowca-bydla-9-2013/1582-leczenie-stanow-zapalnych-narzadu-ruchu>
6. <http://www.portalhodowcy.pl/hodowca-bydla-archiwum/178-hodowca-bydla11-11-2015/1918-odrobaczanie-bydla-to-sie-oplaca>
7. <https://www.agrofoto.pl/forum/blogs/entry/522-szczegolna-opieka-nad-krowami-po-wycieleniu/>
8. <https://www.fawec.org/pl/publikacje/33-bydlo/214-dobrostan-krow-mlecznych-okresie-okoloporodowym>
9. <http://www.wodr.poznan.pl/baza-informacyjna/technologie/produkcja-zwierza/przezuwacze/bydlo-mleczne/item/7656-co-podpowiada-nam-zachowanie-krowy>
10. <https://www.agrofakt.pl/odsadzenie-cielat-a-behawior-bydla/>
11. <https://www.agrofakt.pl/obserwuj-zachowanie-krow/>
12. <http://www.kalendarzrolnikow.pl/573/uboj-zwierzat-poznaj-przepisy-regulujace-uboj-w-gospodarstwie>
13. http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/EIOGZ_2010_nr84_s123.pdf

14. <https://www.cenyrolnicze.pl/wiadomosci/produkcja-zwierzeca/bydlo-i-mleko/6652-system-tmr-w-zywieniu-krow-mlecznych>
15. <http://www.farmer.pl/produkcja-zwierzeca/bydlo-i-mleko/szorstka-posadzka-w-oborze,50552.html>
16. <http://wiescirolnicze.pl/hodowla/ukryte-zycie-krow/>
17. <https://magwet.pl/25246,zrozumiec-zwierze-czyli-zachowanie-sie-wskaznikiem-zdrowia-i-dobrostanu-bydla-cz-i>
18. <https://www.agropolska.pl/produkcja-zwierzeca/bydlo/wysokowydajne-krowy-zyja-coraz-krocej,220.html>
19. <https://www.agrofakt.pl/apartament-dla-krow/>

Fundacja Wspomagania Wsi, wrzesień 2018.